

EWELINA WINIARCZYK

MŁODZIEŻ GIMNAZJALNA WOBEC WARTOŚCI MORALNYCH

WPROWADZENIE

Współczesny młody człowiek staje przed trudnym zadaniem, jakim jest życie i funkcjonowanie we współczesnym świecie. Do człowieka docierają liczne komunikaty z otoczenia, żyje on w konkretnym kręgu kulturowym; zakorzeniony w społeczności posiadającej określone „zaplecze” aksjologiczno-normatywne, musi „uformować” sobie własny określony system norm postępowania, własną hierarchię wartości. Tylko prawidłowo zinterioryzowana i urzeczywistniana hierarchia wartości może stanowić podstawę do świadomego i odpowiedzialnego życia, podejmowania decyzji właściwych z ogólnoludzkiego punktu widzenia. Stąd też ważne jest, aby poznać preferowane i urzeczywistniane wartości młodzieży gimnazjalnej i jej stosunek do nich.

PREZENTACJA ZAGADNIENÍ TERMINOLOGICZNYCH

Poniższy artykuł składa się z dwóch części. W pierwszej dokonano ogólnej charakterystyki wartości moralnych oraz zdefiniowano termin *urzeczywistnianie wartości*; w drugiej przedstawiono w syntetycznej postaci wyniki badań przeprowadzonych wśród gimnazjalistów. Przedmiot tych badań stanowiły stosunek do wartości moralnych badanej młodzieży oraz sposoby urzeczywistniania przez nią wartości moralnych.

W kontekście przedstawionego tematu pierwszoplanowym zadaniem jest określenie pojęć używanych w opracowaniu. Należą do nich *wartości moralne* oraz *urzeczywistnianie wartości*. T. Ślipko wartości moralne definiuje jako

„ogólne wzory i ideały postępowania odnoszące się do poszczególnych kategorii ludzkiego działania (oddawanie drugiemu człowiekowi tego, co mu się należy, mówienie prawdy), wyrażające doskonałość, która nie tylko odpowiada tym działaniom i się w nich urzeczywistniając, doskonali człowieka jako osobę”¹. Stąd też wynika, iż wartości moralne warunkują doskonalenie osoby poprzez doskonalenie struktur aksjologicznych, przyczyniają się do formowania sumienia.

H. Świda-Zięba wartości moralne definiuje następująco „to takie wartości, które przekraczają horyzont «ja», które stanowią kryterium oceny bardziej uniwersalnej (choć w pewnym znaczeniu do «ja» – również się odnoszącej). Są to, inaczej ujmując, takie atrybuty, za pomocą których oceniamy nie tylko siebie, ale również innych ludzi, sytuacje i stany rzeczy. Są to jednym słowem, pewne idee ogólne, których wcielenie w świecie gwarantuje pozytywną ocenę tego fragmentu świata (obiekt oceniany okazuje się godny pochwały, jeśli spełnia kryteria przez owe idee), a równocześnie których brak prowokuje oceny ujemne”². W takim rozumieniu wartości moralne porównać można do „drogowskazów życiowych”, które ukierunkowują całe życie ludzkie. To one dostarczają konkretnych schematów postępowania, stanowią podstawowe kryterium oceny tego postępowania. Podobne elementy definicji wartości można znaleźć w *Leksykonie PWN*. Wartości moralne „to kategoria oceniająca postępowania (zachowanie, działanie) ludzkie pod względem jego zgodności (stopnia zgodności lub jej braku) z przyjętą określoną moralnością, społecznymi normami i wzorami postępowania, wyznaczonymi przez wartości uznane za naczelne (np. dobro)”³. Wartości moralne są to zatem wszystkie zasady, które, opierając się na obiektywnej hierarchii wartości, pozwalają na weryfikację swojego postępowania.

Niektórzy autorzy dokonują pewnej analizy wartości moralnych, wskazując cechy je charakteryzujące. J. Mariański w *Encyklopedii Aksjologii Pedagogicznej* uznał, iż wartości moralne „wyrażają wewnętrzną jedność aksjologiczną, na którą składają się 2 podstawowe elementy, określone działanie oraz

¹ T. ŚLIPKO, *Zarys etyki ogólnej*, Kraków: Wyd. WAM 1984, s. 181.

² H. ŚWIDA-ZIĘBA, *Obraz świata i bycia w świecie (Z badań młodzieży licealnej)*, Warszawa: Wyd. Uniwersytet Warszawski 2000, s. 520 – cyt. za: J. MARIAŃSKI, *Wartości moralne*, w: *Encyklopedia Aksjologii Pedagogicznej*, red. K. Chalas, A. Maj, Radom: Wyd. Polwen 2016, s. 1254.

³ *Wartości moralne*, w: *Leksykon PWN*, red. A. Karwowski, Warszawa: PWN 1972, s. 1256.

wzorzec doskonałości odpowiadający takiemu działaniu”⁴. Stąd też wynika, iż wartości moralne warunkują określone aktywności człowieka. Podstawą podejmowania jakiegokolwiek czynu jest posiadanie schematu zarówno działania, jak i modelu, na którym można się wzorować.

Zdaniem K. Wojtyły „[...] wartość moralna jest tym punktem, w którym cała dostępna naszemu doświadczeniu w wymiarach świata dziedzina wartości osiąga swój moment bezwzględności, swoistego absolutu”⁵.

U. Soler wskazuje kilka charakterystycznych cech wartości moralnych. Autorka pisze: „wartości moralne posiadają właściwą sobie «wysokość» (ważność, doniosłość), przewyższają bowiem wszystkie inne wartości jakościowe. Wartości moralne (np. uczciwość, wierność, męstwo itp.) są nieredukowalne do innych i niewyprowadzalne z nich. Żadna wartość nie będąca wartością moralną (np. uroda, zdrowie, inteligencja itp.) nie jest w stanie sprawić, by człowiek jako człowiek był dobry lub zły”⁶. Wartości moralne są umiejscowione wysoko w hierarchii wartości każdego człowieka. Przyczyniają się do rozwoju jednostki w sensie moralnym. Dzięki internalizacji wartości moralnych człowiek jest w stanie prawidłowo oceniać swoje zachowanie w kategorii dobra i zła.

S. Witek stwierdza: „wartość moralna ma charakter transcendentny w głąb, ponieważ znajduje się u podstaw każdego działania rozumnego i podjętego dowolnie, jakkolwiek nie zawsze na sposób w pełni uświadomiony”⁷. Autor zauważa, iż wartości moralne przyczyniają się do podejmowania określonych aktywności życiowych, w wielu przypadkach urzeczywistnianie ich jest procesem nieintencjonalnym. Z. Goliński stwierdza, iż wartości moralne „przejawiają się w czterech zasadniczych formach [do których zalicza]: ideały moralne człowieka, cnoty moralne, czyny moralnie dobre i instytucje trwałe wyrosłe z ideałów moralnych”⁸. Zakres wartości moralnych jest dosyć szeroki.

⁴ J. MARIANŃSKI, *Wartości moralne*, s. 1254.

⁵ K. WOJTYŁA, *Problem teorii moralności*, w: *W nurcie zagadnień posoborowych*, red. B. Bejze, t. III, Warszawa 1969, s. 224.

⁶ U. SOLER, *Wartości moralne w teorii racjonalnego wyboru*, w: *Religia a gospodarka*, red. S. Partycki, t. I, Lublin: Wyd. KUL 2005, s. 367.

⁷ J. ORZESZYNA, *Promocja wartości moralnych we współczesnym świecie*, w: *Wartości moralne w kontekście współczesnego sekularyzmu*, red. J. Gocko, Lublin: Wyd. Katedra Teologii Moralnej Społecznej KUL 2007, s. 42.

⁸ A. MOLESZTAK, *Hierarchia wartości moralnych (komunikat z badań)*, w: *Moralność i etyka w ponowoczesności*, red. Z. Sareło, Warszawa: Wyd. Akademii Teologii Katolickiej 1996, s. 134.

Obejmuje zarówno pewne cechy wewnętrzne, jak i działalność zewnętrzną w wymiarze jednostkowym i społecznym. Mają więc charakter jednostkowy i społeczny. Bytują w człowieku i instytucjach trwałych.

Internalizacja wartości moralnych następuje w procesie wychowania. J. Mariański zauważa, iż to dzięki tym wartościom możliwe jest codzienne prawidłowe funkcjonowanie, ponieważ dostarczają one gotowych schematów postępowania i zachowania⁹. Analiza literatury wskazuje na istnienie wielu różnych klasyfikacji wartości moralnych. J. Mariański wyróżnia pozytywne i negatywne wartości moralne, które pozwalają na weryfikowanie otaczającej rzeczywistości¹⁰. Autor pisze: „[...] pozytywne wartości moralne nie tylko zapewniają funkcjonowanie społeczeństwa, ale przede wszystkim gwarantują to, by człowiek mógł być człowiekiem w warunkach poszanowania jego godności”¹¹.

R. Jedliński wśród wartości moralnych wyróżnił: bohaterstwo, godność, honor, miłość, przyjaźń, odpowiedzialność, sprawiedliwość, skromność, szczerść, uczciwość, wierność¹². Jeszcze inną klasyfikację podaje A. Gregorczyk. Według tego autora wartości moralne to: współczucie, sprawiedliwość, szacunek, dobroć, życzliwość, miłość, wierność¹³. D. von Hildebrand do wartości moralnych zalicza: prawość, wierność, poczucie odpowiedzialności, poszanowanie prawdy, dobroć¹⁴.

Kolejnym terminem istotnym w poniższym opracowaniu jest *urzeczywistnianie wartości*. W. Stróżewski pisze: „[...] urzeczywistniać wartości to stwarzać możliwości (warunki), aby wartość np. prawda, miłość, dobroć, świętość mogła się pojawić w swoim odpowiedniku – realnym kształcie w życiu różnych ludzi, dzięki tym rzeczywistym analogiom możemy poznawać wartości,

⁹ J. MARIAŃSKI, *Wartości moralne*, w: *Leksykon socjologii moralności*, red. J. Mariański, Kraków: Wyd. Nomos 2015, s. 882.

¹⁰ Tamże.

¹¹ Tamże.

¹² M. ŁOBOCKI, *Wychowanie moralne w zarysie*, Kraków: Wyd. Impuls 2009, s. 77.

¹³ J. KIDA, *Wychowanie ku wartościom w edukacji humanistycznej*, w: *Z badań nad wartościami w pedagogice*, red. W. Furmanek, Rzeszów: Wyd. Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu 2006, s. 156.

¹⁴ D. VON HILDEBRAND, *Fundamentalne postawy moralne*, w: *Wobec wartości*, red. D von Hildebrand, J. Kłoczowski, J. Paściak, J. Tischner, Poznań: „W drodze” Wyd. Polskiej Prowincji Dominikanów 1982.

a także doświadczać «zamieszania wartości», gdy realne analogie odbiegają od wartości rzeczywistych»¹⁵.

Urzeczywistnianie wartości według K. Ostrowskiej to: „[...] nabywanie takich ustosunkowań do wartości, że stają się one cechami naszej osobowości. Można więc o człowieku powiedzieć sprawiedliwy, kochający, dobry, tolerancyjny itd.”¹⁶.

Urzeczywistnianie wartości jest bardzo ważnym procesem, szczególnie dla młodego człowieka, który może poznawać wartości, doświadczać ich, wcielać je we własne życie oraz przekazywać je innym. Dzięki urzeczywistnianiu wartości jednostka jest też w stanie konfrontować wyznawane i uzewnętrzniane wartości z wartościami realizowanymi przez innych. Stanowi to czynnik warunkujący rozwój struktur aksjologicznych młodego człowieka.

KOMUNIKAT Z BADAŃ

Poniżej zostanie przedstawiona część wyników badań dotyczących stosunku pozytywnego/negatywnego do wartości moralnych oraz ich urzeczywistniania¹⁷. Badania właściwe zostały przeprowadzone na przełomie stycznia i lutego 2014 r. na terenie województwa mazowieckiego. Wzięło w nim udział 208 gimnazjalistów, w tym 172 wypełniło kwestionariusz ankiety, a 36 napisało krótką wypowiedź na temat *Wartości moralne w moim życiu*. Gimnazjaliści byli uczniami publicznych gimnazjów z Ciepłowa, Lipska, Zwolenia oraz Radomia. W badaniach wzięły udział 103 dziewczęta i 105 chłopców.

Problem główny zawierał się w pytaniu: *Jak przedstawia się zjawisko urzeczywistniania wartości moralnych w deklaracjach badanej młodzieży i jakie czynniki go warunkują?* W trakcie badań skupiono się na wartościach moralnych zaproponowanych przez D. von Hildebranda, do których zaliczono: dobroć, poszanowanie prawdy, wierność, odpowiedzialność, prawość. Uznano,

¹⁵ W. STRÓŻEWSKI, *W kręgu wartości*, Kraków: Wyd. Znak 1992, s. 60.

¹⁶ K. OSTROWSKA, *W poszukiwaniu wartości*, Gdańsk: Wyd. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne 1994, s. 14.

¹⁷ Badania przeprowadziłam na użytek pracy magisterskiej *Urzeczywistnianie wartości moralnych przez młodzież gimnazjalną. Na przykładzie badań w wybranych szkołach w województwie mazowieckim*. Praca napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Krystyny Chałas, została obroniona 24.06.2014 r. na Katolickim Uniwersytecie Jana Pawła II w Lublinie.

iz te 5 wartości stanowią nadrzędne wartości moralne, a ich urzeczywistnianie prowadzi do pełni człowieczeństwa.

Na początku zapytano młodzież, czy kieruje się w swoim życiu wartościami. Poproszono uczniów także, aby uzasadnili oni swoją odpowiedź. Dokładne dane zostały ukazane w tabeli 1.

Tabela 1. Wartości jako wyznacznik podejmowanych działań w deklaracjach badanych¹⁸

Kategorie odpowiedzi	Dziewczęta						Chłopcy						Ogółem	
	NW		NMM		NDM		NW		NMM		NDM			
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Tak	32	96,97	25	100	19	82,61	16	69,57	29	87,88	30	85,71	151	87,79
Nie	1	3,03	0	0	4	17,39	7	30,43	4	12,12	5	14,29	21	12,21
Razem	33	100	25	100	23	100	23	100	33	100	35	100	172	100

Źródło: opracowanie własne.

Jak wynika z danych zawartych w tabeli, zdecydowana większość respondentów deklaruje, iż kieruje się w swoim życiu wartościami. Taką deklarację złożyło (87,79%) badanych gimnazjalistów. Uważają oni, iż wartości ukierunkowują ich działanie, co potwierdzają wypowiedzi respondentów: „dzięki wartościom mam jakiś cel w życiu” (dziewczyna lat 15), „wartości nadają sens moim poczynaniom oraz ludziom wokół mnie” (chłopiec lat 16), „wartości dają mi motywację” (chłopiec lat 16), „wartości pomagają mi w podejmowaniu życiowych decyzji” (dziewczyna lat 16), „bo wartości mają wpływ na to, kim będę w przyszłości” (dziewczyna lat 14), „bo bez wartości nic byśmy nie osiągnęli” (chłopiec lat 16). Z przytoczonych wypowiedzi wynika, że u badanej młodzieży gimnazjalnej wartości wyznaczają cele życiowe, warunkują określone zachowania czy też motywują do podejmowania określo-

¹⁸ W celu łatwiejszego porównania wyników do tabeli wprowadzono oznaczenia, które oznaczają NW – liczba respondentów ze wsi, NMM – liczba respondentów z małego miasta, NDM – liczba respondentów z dużego miasta.

nych aktywności życiowych. Młodzież uważa także, iż stanowią kryterium oceny tego, co właściwe „wyznaczają moje zachowanie, autorytety oraz prioritytety” (chłopiec lat 15), „dzięki wartościom wiem, jak mam się zachować w danej sytuacji” (dziewczyna lat 15), „to dzięki wartościom, które wpoili mi rodzice, wiem, co jest dobre, a co niekoniecznie” (dziewczyna lat 15). W badanych grupach wartości stanowią pewnego rodzaju wyznacznik prawidłowego funkcjonowania społecznego. Należy przy tym podkreślić, że przekaz wartości następuje przede wszystkim w rodzinie. Wartości urzeczywistniane przez rodziców warunkują preferowaną i urzeczywistnianą strukturę aksjologiczną dziecka. Część młodzieży zauważa, że bez wyznawanych wartości ich życie nie miałyby sensu: „bez wartości byłbym nikim” (chłopiec lat 14), „wartości wnoszą dużo do mojego życia” (dziewczyna lat 16), „dzięki wartościom świat jest lepszy” (dziewczyna lat 13). Jedna z gimnazjalistek twierdzi, iż „wartości, jakimi się kieruję, wpływają na to, jak postrzegają mnie inni” (dziewczyna lat 15). Stąd też można przypuszczać, iż określona struktura aksjologiczna może być podstawą do przynależności do określonej grupy społecznej.

Osoby, które uznały, iż nie kierują się w swoim życiu wartościami, nie potrafiły podać argumentów potwierdzających to stanowisko. Młodzież, która wybrała odpowiedź, iż nie kieruje się w swoim życiu wartościami, najczęściej argumentowała to stwierdzeniem „bo nie”, „nie mam żadnych wartości”, nieliczni wskazywali, iż nie miał kto im ukazać, czym są wartości, dlatego nie znając ich, nie mogą się nimi kierować.

Następnie poproszono młodzież o przedstawienie swojej hierarchii wartości na podstawie zaproponowanego katalogu. Katalog ten składał się z 50 wartości należących do wielu kategorii. Znalazły się w nim także wartości moralne, tj. prawość, dobroć, poszanowanie prawdy, odpowiedzialność oraz wierność. Analiza wypowiedzi respondentów pozwala na sformułowanie wniosku, iż przyjęte za nadrzędne wartości moralne, tj. prawość, odpowiedzialność, wierność, prawda i dobroć, pojawiają się bardzo rzadko w deklaracjach badanej młodzieży. Najczęściej spośród wymienionych pojawiła się odpowiedzialność, natomiast prawość nie pojawiła się ani razu na żadnym z czołowych miejsc w preferowanej hierarchii wartości. Przytoczone wartości częściej pojawiają się na dalszych miejscach w hierarchii. Należy także stwierdzić, iż występują zasadnicze różnice w hierarchii preferowanych wartości u chłopców i dziewcząt. Chłopcy na czołowych miejscach umieszczają wartości hedonistyczne w każdej z badanych aglomeracji: seks, wolność, zabawa oraz zdrowie. W przypadku mieszanek wsi oraz małego miasta na czołowych miej-

scach najczęściej znajduje się rodzina. Uczennice z dużego miasta (Radomia) najczęściej na czołowych miejscach w swojej hierarchii wartości umieszczały miłość i wolność.

Istnieją różne poglądy dotyczące podporządkowania się pewnym ogólnym zasadom moralnym. Niektórzy ludzie uznają, iż normy i zasady moralne należy bezwarunkowo przyjmować i realizować. Inni przyjmują postawę, wobec której istnieje możliwość odstąpienia od wyznawanych norm i wartości moralnych¹⁹. Dlatego też w poniższym opracowaniu postanowiono zbadać opinie respondentów na temat, która postawa jest im bliższa. Dokładne dane zostały zawarte w tabeli 2.

Tabela 2. Opinia na temat konieczności postępowania w zgodzie z zasadami moralnymi²⁰

	Dziewczęta						Chłopcy						Ogółem	
	NM*		NMM*		NWM*		NM*		NMM*		NDM*			
A	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N=	%
	B	8	24,24	3	12	1	4,35	9	39,13	8	24,24	3	8,57	32
15		45,45	15	60	3	13,04	7	30,43	15	45,45	5	14,29	60	34,88
C	7	21,21	3	12	10	43,48	3	13,04	6	18,18	15	42,86	44	25,58
	3	9,09	4	16	9	39,13	4	17,39	4	12,12	12	34,29	36	20,93
Razem	33	100	25	100	23	100	23	100	33	100		100	172	100

Źródło: opracowanie własne

Analiza danych zawartych w tabeli 2 wskazuje, iż większość respondentów (ok. 60 %) charakteryzuje relatywny stosunek do norm moralnych. Uważają oni, iż w pewnych sytuacjach dowolnie można modyfikować wyznawane

¹⁹ Zob. J. MARIANŃSKI, *Religia i moralność w świadomości Polaków – analiza socjologiczna* https://www.kul.pl/files/102/articles/2014_4/zn_kul_4014_4_janusz_marianski.pdf [dostęp: 16.01.2017].

²⁰ A – należy mieć wyraźne zasady moralne i nigdy ich nie odstępować; B – należy mieć wyraźne zasady moralne, ale w pewnych sytuacjach można od nich odstąpić, byle to były sytuacje wyjątkowe; C – należy mieć pewne zasady moralne, ale nie ma w tym nic złego, kiedy się od nich odstępuje w związku z wymaganiami różnych sytuacji życiowych; D – nie należy wiązać swojego postępowania określonymi z góry zasadami moralnymi, ale powinno się w zależności od sytuacji znajdować właściwe sposoby postępowania i zachowania.

przez siebie normy i zasady. W takim rozumieniu normy i wartości moralne stanowią u nich sprawę dość subiektywną, ponieważ każdą sytuację można w pewien sposób uznać za wyjątkową. Osoba posiadająca takie podejście do wartości moralnych wyrządzenie jakiegoś zła może uznawać za wyższą konieczność. Może również następować przeniesienie odpowiedzialności z siebie, za swoje poczynania na zaistniałą sytuację. Bardzo niepokojącym faktem jest to, iż co 5. respondent twierdzi, iż nie należy mieć zasad moralnych i żyć w zgodzie z nimi. To może skutkować tym, iż ta grupa uczniów nie będzie liczyć się z drugim człowiekiem, ich postępowanie może charakteryzować się egoizmem. Poza tym mogą do osiągnięcia swoich celów, podążać „po trupach”, gdyż będą dostosowywać swoje zachowanie do sytuacji.

Następnie próbowano ustalić liczbę osób deklarujących urzeczywistnianie wartości moralnych. Dokładne dane zawarte są w tabeli 3.

Tabela 3. Liczba osób deklarująca, iż urzeczywistnia wartości moralne

Katalog odpowiedzi	Dziewczęta						Chłopcy						Ogółem	
	NW		NMM		NDM		NW		NMM		NMD			
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
TAK	9	27,27	6	24	5	21,74	5	21,74	6	18,18	11	31,43	42	24,42
NIE	7	21,21	6	24	4	17,39	3	13,04	6	18,18	9	25,71	35	20,35
Nie Wiem	16	48,48	13	52	11	47,83	12	52,17	21	63,64	15	42,86	88	51,16
Razem	33	100	25	100	23	100	23	100	33	100	35	100	172	100

Źródło: opracowanie własne.

Na pytanie wprost blisko połowa respondentów nie potrafiła określić, czy urzeczywistnia w swoim życiu wartości moralne. Następnie poproszono gimnazjalistów, aby sami się ocenili jako człowieka dobrego, prawdomównego, odpowiedzialnego i aby opisali, w jaki sposób urzeczywistniają te wartości. W trzech poniższych pytaniach użyto skali od 1 do 6. Zastosowano tutaj skalę podobną do ocen, jakie uzyskują w szkole. 1 oznacza, że wartość jest urzeczywistniania w niewielkim stopniu, natomiast 6 oznacza, że ta wartość jest bardzo często urzeczywistniania. W poniższej tabeli zestawione zostały wyniki urzeczywistniania dobra przez badanych.

Tabela 4. Urzeczywistnianie wartości dobroci

	Dziewczęta						Chłopcy						Ogółem	
	NW		NMM		NDM		NW		NMM		NDM			
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
6	6	18,18	3	12	7	30,43	5	21,74	4	12,12	6	17,14	31	18,02
5	12	36,36	10	40	9	39,13	11	47,83	11	33,33	9	25,71	62	36,05
4	6	18,18	4	16	6	26,09	6	26,09	12	36,36	10	28,57	44	25,58
3	6	18,18	6	24	1	4,35	1	4,35	2	6,06	6	17,14	22	12,79
2	3	9,09	2	8	0	0	0	0	2	6,06	2	5,71	9	5,23
1	0	0	0	0	0	0	0	0	2	6,06	2	5,71	4	2,33
Razem	33	100	25	100	23	100	23	100	33	100	35	100	172	100

Źródło: opracowanie własne.

Połowa badanych uczniów wskazała, iż bardzo często urzeczywistnia dobroć w swoim życiu. Respondenci zostali poproszeni o zaznaczenie nie tylko stopnia, ale także określenia, w czym wyraża się zaznaczony przez nich stopień dobroci. Poniżej zostanie dokonana charakterystyka poszczególnych wartości bez rozgraniczenia na dziewczęta ze wsi, małego i dużego miasta, ponieważ odpowiedzi respondentów pokrywają się. Dziewczęta, które wskazały, iż bardzo często urzeczywistniają w swoim życiu dobroć (oceniły się na 6), podały następujące przykłady realizacji tej wartości: „staram się pomagać innym”, „słucham się rodziców”, „jestem miła i grzeczna”, „jestem osobą kulturalną”. Następną grupę stanowiły dziewczęta, które dość często urzeczywistniają w swoim życiu dobroć (oceniły się na 5). Oto przykłady realizacji tej wartości w deklaracjach badanej młodzieży: „lubię pomagać innym, biorę udział w zbiórkach na rzecz innych, jestem współczująca”, „mam dużo przyjaciół, których szanuję i nikogo nie okłamuję”, „jestem dobrym obywatelem, koleżanką, wierzę w Boga, pomagam innym”, „pomagam innym i jestem sprawiedliwa”, „czasem grzeszę”, „wyraża się to w moich czynach, wyznawanych przeze mnie normach, wartościach”. Dziewczęta oceniające się jako człowieka urzeczywistniającego dobroć (na 4) argumentowały to następująco: „opiekuję się rodzeństwem, pomagam rodzicom, pomagam kolegom w nauce, wspieram przyjaciół i rodzinę w każdej sytuacji”, „rozumiem krzywdy innych”, „umiem być miła i uprzejma, ale potrafię być również kimś innym, czasami kogoś ukarzę, ale nigdy bez powodu”, „trzymam się własnych zasad, celów i postanowień, jestem dobra i uczciwa staram się dążyć do doskonałości-

ci, budując sobie tym fundamenty w przyszłość”, „staram się pomagać innym”, „staram się być miłą i uprzejmą dla innych”. Uczennice, które uznały, iż czasem urzeczywistniają w swoim życiu dobroć (oceniły się na 3), w przykładach konkretnych działań wskazały: „świadczy o tym moje zachowanie”, „przejawia się w relacjach z rodziną”, „czasami pomagam innym”, „nie wykazuję dobroci, ponieważ nie wymagają ode mnie tego sytuacji”. Respondentki, które nie urzeczywistniają tej wartości, nie uargumentowały tego w żaden sposób. Część odpowiedzi chłopców także się pokrywa z tym, co pisały dziewczęta, ale niektóre odpowiedzi różnią się, dlatego zostaną przedstawione wszystkie. Chłopcy, którzy deklarują, iż bardzo często urzeczywistniają w swoim życiu dobroć (użyli najwyższego stopnia w skali 6) w konkretnych działaniach wskazywali: „pomagam, gdy to tylko możliwe”, „staram się postępować według zasad moralnych”. Badani chłopcy, którzy urzeczywistniają dobroć często w swoim życiu, także podkreślają, iż przede wszystkim pomoc drugiemu człowiekowi jest wyznacznikiem realizacji dobroci w życiu. Oto wypowiedzi badanych chłopców (stopień 5): „lubię pomagać innym”, „biorę udział w zbiórkach na rzecz innych”, „mam dużo przyjaciół, których szanuję i nikogo nie okłamuję”, „jestem dobrym obywatelem”, „pomagam innym”, „nikogo nie krzywdzę”. Chłopcy, którzy do oceny stopnia urzeczywistniania dobroci wskazali stopień 4, podawali następujące argumenty: „opiekuję się rodzeństwem pomagam, rodzicom, pomagam kolegom w nauce, wspieram przyjaciół i rodzinę w każdej sytuacji, rozumiem krzywdy innych”, „pomaganie daje mi satysfakcję”, „umiem być miły i uprzejmy, ale potrafię być również kimś innym, czasami kogoś ukarzę, ale nigdy bez powodu”. Oceniając się na 3, chłopcy argumentowali to następująco: „wyraża się to w moim zachowaniu”, „wyraża się to w relacjach z rodziną”, „nie jestem ani dobry ani zły”. Chłopcy, którzy nie urzeczywistniają w swoim życiu tej wartości, nie podają żadnych argumentów, które by to potwierdzały. Analiza materiału wskazuje, iż dobroć w odczuciu młodzieży najczęściej przejawia się w pomocy drugiemu człowiekowi. Urzeczywistniając dobroć, człowiek nikogo nie krzywdzi, potrafi uszanować drugiego człowieka oraz nie doprowadza do naruszenia jego godności. Nie stwierdzono zasadniczych różnic między ocenami dokonanymi przez dziewczęta i chłopców. Dane na temat urzeczywistniania prawdy zawiera tabela 5.

Tabela 5. Urzeczywistnianie wartości prawdy

	Dziewczęta						Chłopcy						Ogółem	
	NW		NMM		NDM		NW		NMM		NDM			
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
6	7	21,212	4	16	6	26,09	3	13,04	6	18,18	6	17,14	32	18,60
5	8	24,242	6	24	10	43,48	6	26,09	6	18,18	7	20,00	43	25,00
4	9	27,273	9	36	4	17,39	10	43,48	14	42,42	12	34,29	58	33,72
3	4	12,121	3	12	2	8,70	4	17,39	7	21,21	5	14,29	25	14,53
2	3	9,091	2	8	1	4,35	0	0,00	0	0,00	3	8,57	9	5,23
1	2	6,061	1	4	0	0,00	0	0,00	0	0,00	2	5,71	5	2,91
Razem	33	100	25	100	23	100	23	100	33	100	35	100	172	100

Źródło: opracowanie własne.

Te respondentki, które użyły najwyższego stopnia (6) w ocenie siebie, argumentowały to następująco: „zawsze mówię prawdę”, „brzydzę się kłamstwem”. Uczennice, które w wysokim stopniu (5) realizują wartość prawdy w swoim życiu, wskazały następujące swoje charakterystyki: „staram się mówić prawdę, nie kłamię”, „kłamię, kiedy nie chcę kogoś zranić”. Te uczennice, które czasami urzeczywistniają wartość prawdy (stopień 4 i 3), podały następujące argumenty: „zdarza mi się czasem skłamać, gdy boję się reakcji na prawdę”, „staram się mówić prawdę”, „kłamię, gdy wstydę się do czegoś przyznać”, „często kłamię, ale umiem się do tego przyznać”, „staram się nie kłamać, ale czasami mi nie wychodzi”. Te badane dziewczęta, które bardzo rzadko urzeczywistniają wartość prawdy w swoim życiu, pisały: „nie zawsze mówię prawdę, to zależy od okoliczności”, „mówię nieprawdę dla własnych korzyści”, „kłamię tylko rodziców dla ich własnego dobra”. Zauważyła się w deklaracjach gimnazjalistek, iż dokładają wszelkich starań, aby nie używać kłamstwa, jednak wytrwanie w prawdzie jest zadaniem niesłychanie trudnym. Choć też zdarzają się wypowiedzi, w których zauważyć można, iż niektóre gimnazjalistki uzyskują pewne korzyści przy użyciu kłamstwa.

Chłopcy, którzy ocenili siebie jako człowieka prawdomównego (stopień 6), twierdzili, iż nigdy nie kłamią. W przypadku ocenienia siebie na 5, chłopcy akcentowali fakt, iż starają się mówić prawdę. Ci uczniowie, którzy czasami urzeczywistniają wartość prawdy (stopień 4 i 3), podali następujące argumenty: „zdarza mi się czasem skłamać, gdy boję się reakcji na prawdę”, „staram się mówić prawdę”, „kłamię tylko wtedy, gdy może narazić to kogoś na jakieś straszne konsekwencje”, „często kłamię, ale umiem się do tego przy-

znać”, „zdarza mi się nie mówić wszystkiego”, „często przemilczę pewne fakty”. Respondenci, którzy bardzo rzadko urzeczywistniają w swoim życiu wartość prawdy (2), pisali: „nie zawsze mówię prawdę, to zależy od okoliczności”, „mówię nieprawdę dla własnych korzyści”.

Analiza materiału pozwala na stwierdzenie, iż młodzież charakteryzuje relatywny stosunek względem prawdy. Spora część ankietowanych przyznaje, iż kłamstwo towarzyszy ich egzystencji, często usprawiedliwiając to wyższym dobrem osoby oszukiwanej. Młodzież zauważa, iż dzięki kłamstwu można zyskać jakieś korzyści w różnych sferach. Niektórzy ankietowani także zatają prawdę, gdy chcą ukryć kompromitujący fakt ze swego życia. W niektórych wypowiedziach znowu zaakcentowano fakt, iż kłamstwo jest wymogiem określonej sytuacji życiowej. Dane dotyczące urzeczywistniania odpowiedzialności przedstawia tabela 6.

Tabela 6. Urzeczywistnianie wartości odpowiedzialności

	Dziewczeta						Chłopcy						Ogółem	
	NW		NMM		NDM		NW		NMM		NDM			
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
6	5	15,15	6	24	6	26,09	4	17,39	8	24,24	7	20	36	20,93
5	15	45,45	12	48	10	43,48	5	21,74	16	48,48	12	34,29	70	40,70
4	8	24,24	5	20	2	8,70	10	43,48	6	18,18	11	31,43	42	24,42
3	4	12,12	2	8	0	0,00	2	8,70	1	3,03	4	11,43	13	7,56
2	0	0,00	0	0	5	21,74	0	0,00	1	3,03	0	0,00	6	3,49
1	1	3,03	0	0	0	0,00	2	8,70	1	3,03	1	2,86	5	2,91
Razem	33	100	25	100	23	100	23	100	33	100	35	100	172	100

Źródło: opracowanie własne.

Te uczennice, które urzeczywistniają bardzo często wartość odpowiedzialności w swoim życiu (oceniły się na 6), wskazują następujące działania: „opiekuję się młodszym rodzeństwem”, „zawsze dobrze wykonuję powierzone mi zadania”, „zawsze wywiązuję się z danych obietnic”, „staram się nie zawieść swoich rodziców”. Uznając się za człowieka odpowiedzialnego w stopniu wysokim (na 5), gimnazjalistki potwierdzały to następującymi argumentami: „jeśli ktoś mnie o coś prosi, robię to”, „wszystkie swoje obowiązki wykonuję dobrze”, „gdy nie umiem czegoś zrobić, może mi to wyjść źle, ale przynajmniej się staram”. W przypadku oceny siebie na 4 przedstawione zostały następujące argumenty: „bo wypełniam sondażę”, „staram się prze-

myśleć wszystko, co zrobiłam”, „biorę odpowiedzialność za to, co zrobiłam, i dotrzymuję obietnic”, „robię te rzeczy, które muszę”. Dziewczeta, które oceniły siebie na 3, poparły to następującymi argumentami: „niezbyt potrafię zająć się rodzeństwem i domem pod nieobecność rodziców”, „potrafię zachować się odpowiedzialnie i nieodpowiedzialnie w zależności od sytuacji”. Te z gimnazjalistek, które oceniły się na 2, nie poparły tego żadnymi odpowiedziami. Dziewczyna, która oceniła się na 1, stwierdziła, iż „nie jestem odpowiedzialna”.

Chłopcy, którzy bardzo często urzeczywistniają w swoim życiu wartość odpowiedzialności (oceniłi się na 6), użyli następujących przykładów działań: „w opiece na młodszym bratem”, „dotrzymuję danego słowa”, „ponoszę odpowiedzialność za swoje czyny”. Gimnazjaliści użyli następujących argumentów, aby potwierdzić, iż często realizują w swoim życiu odpowiedzialność (ocena na 5): „jeśli ktoś mnie o coś prosi, robię to”, „wszystkie swoje obowiązki wykonuję dobrze”, „staram się postępować jak osoba dorosła”. W przypadku oceny siebie na 4 przedstawione zostały następujące argumenty: „wypełniam sondaż”, „staram się przemyśleć wszystko, co zrobiłem”, „biorę odpowiedzialność za to, co zrobiłem, i dotrzymuję obietnic”, „potrafię zadbać o siebie i osoby mi bliskie”. Chłopcy, którzy czasami realizują w swoim życiu wartość odpowiedzialności, wskazali następujące działania: „niezbyt potrafię zająć się rodzeństwem i domem pod nieobecność rodziców”, „potrafię zachować się odpowiedzialnie i nieodpowiedzialnie w zależności od sytuacji”.

Uzyskane wyniki wskazują, że wartość odpowiedzialności jest dla badanych bardzo istotna. Najczęściej przejawia się ona w opiece nad osobami bliskimi. Młodzież uważa, iż człowiek odpowiedzialny ponosi konsekwencje swoich czynów, wykonuje powierzone mu obowiązki oraz potrafi dotrzymać powierzonych mu tajemnic.

Następnie poproszono młodzież gimnazjalną, aby z podanych sposobów urzeczywistniania wartości moralnych wybrała te, które świadczą o realizacji przez nią wartości prawości i wierności.

Dziewczeta ze wsi wskazały, iż prawość realizują poprzez zdobywanie nowych doświadczeń, wyrozumiałość do otaczającego świata oraz poprzez szacunek do samej siebie. Gimnazjalistki z Lipska i Zwolenia wskazały, iż prawość urzeczywistniają następująco: nie oceniam nikogo po pozorach, dotrzymuję obietnic oraz nie postępuję egoistycznie. Mieszkanki Radomia przychyliły się do odpowiedzi udzielonych przez mieszkanki wsi oraz małych miasteczek, uznając, iż powyższą wartość urzeczywistniają poprzez: docenianie otaczającego świata, szacunek do samej siebie oraz dotrzymywanie obietnic. Chłopcy ze wsi wskazali, iż wartość tę realizują, będąc posłusznymi ro-

dzicom. W przypadku gimnazjalistów z Lipska, Zwolenia i Radomia odpowiedzi są zbieżne z przedstawionymi powyżej.

Kolejna wartość to wierność. Gimnazjalistki wskazały, iż urzeczywistniają wierność poprzez życie w zgodzie z tradycją i obyczajami, życie w zgodzie z normami, wartościami oraz życie w zgodzie z Bożymi przykazaniami. Gimnazjaliści najczęściej wskazywali, iż są wyrozumiali dla poglądów innych, potrafią wyrażać swoje zdanie, żyją w zgodzie z tradycją, obyczajami, normami i przykazaniami Bożymi. Stąd też wynika, iż wierność jest rozumiana tutaj jako trwanie przy ogólnie przyjętych schematach aksjologiczno-normatywnych oraz przy swoich poglądach.

Istnieje wiele czynników, które sprawiają, iż człowiek w swoim życiu internalizuje określone wartości oraz uzewnętrznia je w swoim zachowaniu. Dlatego interesujące są czynniki warunkujące urzeczywistnianie wartości moralnych w badanej grupie. Dokładne dane na ten temat zostały przedstawione w tabeli 7.

Tabela 7. Czynniki warunkujące urzeczywistnianie przez badanych wartości moralnych²¹

	Dziewczęta						Chłopcy						Ogółem	
	NW		NMM		NDM		NW		NMM		NDM			
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
A	3	3,70	1	2,86	3	6,82	2	5,88	4	6,45	9	11,84	22	6,63
B	7	8,64	8	22,86	9	20,45	9	26,47	9	14,52	8	10,53	50	15,06
C	21	25,93	8	22,86	4	9,09	4	11,76	11	17,74	16	21,05	64	19,28
D	8	9,88	4	11,43	6	13,64	4	11,76	3	4,84	2	2,63	27	8,13
E	14	17,28	6	17,14	3	6,82	3	8,82	15	24,19	19	25,00	60	18,07
F	11	13,58	2	5,71	4	9,09	3	8,82	10	16,13	16	21,05	46	13,86
G	2	2,47	3	8,57	5	11,36	2	5,88	2	3,23	2	2,63	16	4,82
H	8	9,88	2	5,71	4	9,09	3	8,82	6	9,68	3	3,95	26	7,83
I	6	7,41	1	2,86	6	13,64	4	11,76	2	3,23	1	1,32	20	6,02
J	1	1,23	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	1	0,30
Razem	81	100	35	100	44	100	34	100	62	100	76	100	332	100

Źródło: opracowanie własne.

²¹ Wyniki nie sumują się do 172 ponieważ ankietowani mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź:

A – religią, B – dobrem osób bliskich, C – tym, co wynieśli z domu rodzinnego, D – chęcią pomocy drugiemu człowiekowi, E – tym, co dla mnie najlepsze, F – przynależnością do grupy rówieśniczej, G – młodzi ludzie nie urzeczywistniają wartości moralnych, H – chęcią upodobnienia się do swojego autorytetu, I – chęcią bycia autorytetem dla innych, J – inne.

Analiza uzyskanych wyników pozwala na stwierdzenie, że według badanych głównym motywem urzeczywistniania wartości moralnych jest rodzina. Wszystkie normy i wartości, jakie urzeczywistniają rodzice, są zazwyczaj wpisane w hierarchię wartości ich dzieci.

ZAKOŃCZENIE

Podsumowując, należy stwierdzić, iż respondenci zauważają, iż wartości pełnią istotne znaczenie w ich życiu. Wyznaczają one kierunek ich działania, motywują do podejmowania różnych aktywności oraz ukazują społecznie aprobowany styl życia i postępowania. Respondenci dostrzegają, iż ich struktura aksjologiczna warunkuje także ich pozycję społeczną.

W przedstawionych powyżej wynikach badań zauważyć można pewne niepokojące tendencje występujące u badanej młodzieży. W pewnych sytuacjach życiowych respondenci dopuszczają możliwość dowolnego modyfikowania hierarchii preferowanych i urzeczywistnianych wartości, usprawiedliwiając takie działanie wymogami zaistniałej sytuacji życiowej. Stad też zasadne staje się śledzenie zachodzących zmian w strukturach aksjologicznych młodzieży gimnazjalnej, ponieważ to one warunkują ich zachowania i postawy, oraz prowadzenia edukacji aksjologicznej, „która nie tyle polega na ukazaniu młodzieży tego, co słuszne, piękne, dobre i szlachetne, ile na umożliwieniu tego przez doświadczenie, przeżywanie określonych sytuacji uczenie krytycyzmu wobec napływających informacji, a także stworzenie częstych okazji do dyskusowania oraz konfrontacji posiadanej wiedzy”²².

BIBLIOGRAFIA

DRZEŹDŻON W., Badanie nad wartościami młodzieży w dobie dokonujących się przemian. Konstatacje pedagogiczne, <http://www.studiagdanske.gwsh.gda.pl/tom7/studia%20VII%20s101-112.pdf> [dostęp: 16.01.2017].

²² W. DRZEŹDŻON, *Badanie nad wartościami młodzieży w dobie dokonujących się przemian. Konstatacje pedagogiczne*, <http://www.studiagdanske.gwsh.gda.pl/tom7/studia%20VII%20s101-112.pdf> [dostęp: 16.01.2017].

- HILDEBRAND D. von, Fundamentalne postawy moralne, w: Wobec wartości, red. D von Hildebrand, J. Kłoczowski, J. Paściak, J. Tischner, Poznań: „W drodze” 1982, s. 11-55.
- KIDA J., Wychowanie ku wartościom w edukacji humanistycznej, w: Z badań nad wartościami w pedagogice, red. W. Furmanek, Rzeszów: Wyd. Diecezjalne 2006, s. 153-163.
- ŁOBOCKI M., Wychowanie moralne w zarysie, Kraków: Impuls 2009.
- MARIAŃSKI J., Wartości moralne, w: Encyklopedia aksjologii pedagogicznej, red. K. Chalas, A. Maj, Radom: Wyd. Polwen 2016, s. 1255-1258.
- MARIAŃSKI J., Wartości moralne, w: Leksykon socjologii moralności, red. J. Mariański, Kraków: Nomos 2015, s. 882-884.
- MOLESZTAK A., Hierarchia wartości moralnych (komunikat z badań), w: Moralność i etyka w ponowoczesności, red. Z. Sareło, Warszawa: Wyd. Akademii Teologii Katolickiej 1996, s. 133-137.
- ORZESZYNA J., Promocja wartości moralnych we współczesnym świecie, w: Wartości moralne w kontekście współczesnego sekularyzmu, red. J. Gocko, Lublin: Katedra Teologii Moralnej Społecznej KUL 2007, s. 39-56.
- OSTROWSKA K., W poszukiwaniu wartości, Gdańsk: Gdańskie wydawnictwo psychologiczne 1994.
- SOLER U., Wartości moralne w teorii racjonalnego wyboru, w: Religia a gospodarka, red. S. Partycki, t. I, Lublin: Wyd. KUL 2005, s. 366-369.
- STRÓŻEWSKI W., W kręgu wartości, Kraków: Znak 1992.
- ŚLIPKO T., Zarys etyki ogólnej, Kraków: WAM 1984.
- WOJTYŁA K., Problem teorii moralności, w: W nurcie zagadnień posoborowych, red. B. Bejze, t. III, Warszawa 1969.
- Wartości moralne, w: Leksykon PWN, red. A. Karwowski, Warszawa: PWN 1972, s. 1256-1257.

MŁODZIEŻ GIMNAZJALNA WOBEC WARTOŚCI MORALNYCH

S t r e s z c z e n i e

Poniższy artykuł składa się z dwóch części. Najpierw przedstawione zostały w syntetycznej postaci definicyjne ujęcia wartości moralnych i urzeczywistniania wartości, a następnie wyniki badań dotyczących wartości moralnych urzeczywistnianych przez młodzież gimnazjalną.

Słowa kluczowe: wartość; wartości moralne; urzeczywistnianie wartości.

SECONDARY SCHOOL STUDENTS TO MORAL VALUES

S u m m a r y

The following article consists of two parts. In the first presented – in synthetic form – definition recognition of the moral and realizing value. Then shown the results of research on moral values implemented by young high school students.

Key words: Value; moral values;, to realization values.